

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, професора Волобуєвої Олени Олексіївни на дисертацію Пугач Світлани Іванівни на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання жіночій злочинності», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Тема дисертації є безумовно актуальною, оскільки жіноча злочинність належить до тих соціальних явищ, за якими можна оцінити духовний стан суспільства та його ставлення до базових моральних і правових цінностей. Специфіка цього явища зумовлена соціальною роллю жінки, яка історично пов'язана з материнством і вихованням дітей, у зв'язку з чим злочинна поведінка жінки впливає не лише на стан правопорядку, а й на правосвідомість наступних поколінь.

У контексті сьогодення актуальність підсилюється суттєвим деструктивним впливом чинників воєнного походження, пов'язаних зі збройною агресією російської федерації проти України. Воєнні реалії зумовили появу нових детермінант жіночої злочинності в Україні. Серед факторів, які раніше не мали суттєвого впливу на цю сферу, постали вимушене переміщення, втрата годувальників, руйнування сімейних і сусідських зв'язків, глибокий психотравматичний досвід, а також безпосередня участь жінок у бойових діях. Також особливої гостроти набуває потреба наукового осмислення поширення таких нетипових для жінок діянь, як колабораційна діяльність та пособництво державі-агресору. З урахуванням цього, дослідження кримінологічної характеристики та заходів запобігання жіночій злочинності в умовах воєнного стану має не лише теоретичне, але й значне практичне значення.

Таким чином, динаміка та якісні зміни жіночої злочинності в сучасній Україні вимагають комплексного аналізу з позиції юридичної доктрини, соціології злочинності, кримінології та психології.

Науковий рівень дисертації та новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що вміщують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації складає 291 сторінку, з них основного тексту 191 сторінка.

У першому розділі авторка детально висвітлює теоретико-методологічні засади дослідження жіночої злочинності, аналізує генезис цього феномена в кримінологічній науці, а також стан наукової розробки проблеми в Україні. Заслуговує на увагу виокремлення методології як багаторівневої системи, що охоплює принципи наукового пізнання, методи дослідження та п'ять ключових методологічних підходів: герменевтичний, системний, функціональний, інституціональний та синергетичний.

У другому розділі детально розглянуто кримінологічну характеристику жіночої злочинності в Україні, її обсяг і структуру. Цінним є аналіз детермінації кримінальної поведінки жінок із розмежуванням причин та умов. Авторка доречно визначила особливості особи жінки-злочинниці, її соціально-демографічні та біосоціальні ознаки, а також здійснив диференційовану класифікацію «жіночих» кримінальних правопорушень на підставі мотиваційної ознаки.

Третій розділ присвячений рівням та змісту заходів запобігання жіночій злочинності в Україні. Авторка аналізує превентивну діяльність через трирівневу систему, що охоплює загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуально-профілактичний рівні з віктимологічною складовою. Важливим є висновок авторки про необхідність адаптації міжнародних моделей (гендерно-чутливого правосуддя, травма-інформованого підходу) та розроблення конкретних законодавчих пропозицій.

Вищенаведене дозволило Пугач С.І. винести на захист положення і висновки, які, у переважній більшості, є новими або містять значну частку

наукової новизни. Серед основних розроблених положень, що розв'язують конкретні наукові завдання, мають характер концептуальних і відповідають критеріям наукової новизни, слід відмітити такі:

вперше:

- обґрунтовано залежність заходів запобігання жіночій злочинності від комплексу причин її виникнення, які полягають у поєднанні в особистості жінки негативних факторів біологічного (особливості протікання нейропсихічних процесів, що можуть мати генетичну основу та проявлятися у схильності до психопатичних реакцій) і соціального характеру (сукупність світоглядних установок і ціннісних орієнтацій жінки, які формуються під впливом найближчого соціального оточення), що у своїй сукупності призводять до формування стану соціальної культури особистості – неузгодженості волі та свідомості людини із законами соціальної природи;

- визначено вплив чинників, пов'язаних із відсіччю збройної агресії російської федерації проти України, на трансформацію жіночої злочинності, зокрема появу таких нетипових для жінок проявів, як колабораційна діяльність та пособництво державі-агресору;

удосконалено:

- положення щодо розмежування причин жіночої злочинності (внутрішні фактори) та умов, що сприяють її зростанню (зовнішні фактори), діалектичний зв'язок яких полягає в тому, що жоден із цих компонентів окремо не породжує злочинності;

- кримінологічну характеристику особи жінки-злочинниці з урахуванням її соціально-демографічних, соціально-рольових та біосоціально-психологічних ознак у сучасних умовах;

- класифікацію кримінальних правопорушень, що вчиняються жінками, на підставі мотиваційної ознаки з виокремленням насильницьких і корисливих груп та врахуванням чинників воєнного стану;

- положення щодо трирівневої системи заходів запобігання жіночій злочинності та їх змісту в умовах воєнного і постконфліктного періоду;

дістали подальшого розвитку:

- положення щодо методології сучасних кримінологічних досліджень жіночої злочинності як багаторівневої системи, що доводить об'єктивну необхідність міждисциплінарного підходу;

- положення щодо історичного генезису наукових уявлень про жіночу злочинність, зокрема переходу від біологічного детермінізму до соціологічних концепцій (теорії економічної маргіналізації);

- положення щодо стану наукової розробки проблеми жіночої злочинності у вітчизняній юридичній науці.

Отже, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків і сформульованих рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження використовуються у:

- *практичній діяльності* – під час здійснення профілактичної діяльності органів Національної поліції України, прокуратури, органів пробації та соціальних служб (акт впровадження – лист ГСУ НПУ № 61431-2026 від 27 квітня 2026 (1611919));

- *освітньому процесі* – під час викладання освітнього компоненту «Кримінологія» та підготовки навчально-методичних матеріалів (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 14 січня 2026);

- *науково-дослідній сфері* – для подальшого удосконалення й розвитку науки кримінології та соціології злочинності (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 14 січня 2026 року).

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Метою дисертаційної роботи є формування кримінологічної характеристики жіночої злочинності та визначення шляхів її запобігання в умовах воєнного стану на основі дослідження соціальної ролі жінок у суспільстві і встановлення основних детермінантів їх злочинної поведінки. Для досягнення вказаної мети були поставлені і вирішувалися наступні наукові завдання:

- розкрити методологічні засади кримінологічного дослідження жіночої злочинності як міждисциплінарної соціолого-правової проблеми;
- дослідити генезис уявлень про жіночу злочинність у кримінології та проаналізувати стан її наукової розробки в Україні;
- проаналізувати злочинність жінок у сучасній Україні, визначити її обсяг і структуру;
- встановити детермінанти жіночої злочинності шляхом розмежування причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень;
- надати кримінологічну характеристику і встановити особливості особи жінки-злочинниці;
- здійснити класифікацію кримінальних правопорушень, що вчиняються жінками, за ознакою мотивації;
- визначити рівні і зміст заходів запобігання жіночій злочинності;
- сформулювати рекомендації щодо підвищення ефективності заходів запобігання жіночій злочинності в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення.

Авторкою використано комплекс методів наукового пізнання, серед яких загальний діалектичний метод, методи логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, узагальнення, класифікація), системно-структурний, історико-правовий, порівняльно-правовий, методи кримінологічного прогнозування, а також соціологічні методи (опитування 120 респондентів,

інтерв'ю 30 фахівців, вивчення документів). Такий методологічний підхід дозволив провести всебічне дослідження проблематики детермінації та запобігання жіночій злочинності.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Основні наукові результати дисертації відображено в 10 наукових публікаціях за темою дисертації, серед яких 6 статей – у наукових журналах та збірниках наукових праць, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук (з них 1 стаття опублікована в періодичному виданні іншої держави – Латвія), та 4 тези доповідей – у збірниках матеріалів всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій та круглих столів. Перелік наукових праць здобувача й аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних та зарубіжних виданнях, пройшли належну наукову апробацію.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Детальний аналіз дисертації Пугач С.І. дає підстави дійти висновку про відсутність текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно та високо оцінюючи проведене дисертанткою дослідження, необхідно звернути увагу на наявність окремих положень, що можуть бути предметом для дискусії під час публічного захисту дисертації, серед яких:

1. Результати дисертаційного дослідження були би більш повними, якби авторка, по-перше, в окремому підрозділі проаналізувала стан та тенденції жіночої злочинності в Україні (з диференціацією на довоєнний та воєнний період). По-друге, поза увагою залишились кримінологічні ознаки жертви кримінальних правопорушень, що вчиняються жінками. Останні кримінологічні

дослідження звертають увагу на те, що роль жертви у механізмі кримінально протиправної поведінки часто є домінуючою, особливо, – при певних видах інтеракції із кримінальним правопорушником. Отже, як видається, звернення до такої проблематики надало б можливість посилити систему заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються жінками.

2. При аналізі структури та динаміки жіночої злочинності (підрозділ 2.2) зазначається стрімке зростання кількості правопорушниць із вищою та передвищою освітою (на +38.1%). Здобувачка слушно пов'язує це явище з процесами відносної депривації та статусної несумісності на ринку праці під час війни. Водночас, у дискусійному порядку доцільно додатково звернути увагу на специфіку кримінальної мотивації інтелектуальних видів майнової та службової жіночої злочинності, зокрема використання інформаційно-комунікаційних технологій та інтернет-шахрайств, що набули значного поширення у воєнний період.

3. Авторка успішно формулює та обґрунтовує чотири змістовні законодавчі пропозиції щодо підвищення ефективності превентивної діяльності суб'єктів запобігання жіночій злочинності (Закон України «Про пробацію», Закон України «Про запобігання домашньому насильству» тощо). Разом з тим, у підрозділі 3.2, аналізуючи зарубіжний досвід (Великобританії, Скандинавії, Канади), авторка могла б детальніше зупинитися на теоретичних засадах побудови міжінституційної взаємодії (між поліцією, органами пробації та соціальними службами) з метою подолання існуючих організаційних бар'єрів в Україні під час воєнного стану.

Загальний висновок. Попри висловлені зауваження дискусійного характеру, представлена дисертаційна робота Пугач Світлани Іванівни «Кримінологічна характеристика та запобігання жіночій злочинності» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що вирішує важливе наукове завдання – формування комплексної кримінологічної характеристики жіночої

злочинності в умовах воєнного стану та визначення ефективних рівнів її превенції. Робота відзначається теоретичною новизною, має суттєве практичне значення та відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Авторка демонструє ґрунтовні знання проблематики, здатність до системного міждисциплінарного аналізу, вміння формулювати власні наукові положення та аргументувати свою позицію. Дисертація є вагомим внеском у розвиток вітчизняної кримінологічної науки, соціології злочинності та превентивної юридичної практики.

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40. Авторка дисертації – Пугач Світлана Іванівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –
кандидат юридичних наук, професор
перший проректор Донецького
державного університету
внутрішніх справ

Олена ВОЛОБУЄВА